

Universiteit Utrecht
Master psychologie Kind- en Jeugdpsychologie

THESIS

De invloed van responsiviteit van ouders op de vijandige attributiestijl van kind gemedieerd
door modeling

Regine van Duijvenboden (3765725)

6 juli 2015

Anouk van Dijk

Sander Thomaes

Samenvatting

Een vijandige attributiestijl is de neiging om de intentie van een persoon in een vervelende sociale situatie als vijandig te zien. In het huidige onderzoek wordt de invloed van responsiviteit van de ouders op de vijandige attributiestijl van het kind onderzocht, waarbij modeling wordt meegenomen als mediator. Om vijandige attributiestijl te meten is gebruik gemaakt van prenten waarop iets vervelends gebeurt. De kinderen (N=107, M = 5,26 jaar) moesten inschatten wat de intentie was van de persoon in het verhaal. Voor modeling is ook gebruik gemaakt van prenten, waarbij de ouder deze aan het kind moest voorlezen en de door de ouder genoemde intentie werd gecodeerd. Voor responsiviteit is gebruik gemaakt van de Nijmeegse Opvoedingsvragenlijst. Er is geen relatie gevonden tussen elk van de gemeten concepten; responsiviteit, modeling en vijandige attributiestijl, en er is geen mediatie effect gevonden. Concluderend vond dit onderzoek geen ondersteuning voor de invloed van responsiviteit op de mate van vijandige attributiestijl en voor het mediërend effect van modeling.

Abstract

Hostile attribution bias (HAB) is the tendency to interpret the intent of another person in an aversive social situation as hostile. The present study investigated the influence of responsiveness of the parents on the HAB of the child is investigated, in which modeling is included as a mediator. To measure HAB, stories are used in which something aversive happened to a child caused by another child. The children (N=107, M=5,26 years) were asked to assess the intention of the other child. For modeling the same kind of stories were used, the parent had to read these stories to the child and the attribution of the parent was coded. For responsiveness, the Nijmeegse Opvoedingsvragenlijst was used. No relationship was found between any of the measured concepts; responsiveness, modeling and HAB. There was also no mediation effect found. In conclusion, this study did not find a support for the influence of responsiveness on HAB nor for the mediating effect of modeling.

Agressief gedrag is een risicofactor voor een problematische ontwikkeling. Fysieke agressie gaat gepaard met veel problemen, zoals delinquentie en spijbelgedrag (Tremblay, 2014). Fysieke agressie komt op jonge leeftijd bij veel kinderen voor. In de jaren erna worden bij de meeste kinderen alternatieve gedragingen ontwikkeld om te reageren op bedreigende situaties, waardoor agressie afneemt (Närde, Ogden, Janson & Zachrisson, 2014). Dit is echter niet altijd het geval, zeven tot elf procent van de kinderen blijft fysieke agressie vertonen in de latere kindertijd en adolescentie (Tremblay, 2014). Gezien dit probleem is het belangrijk om onderzoek te doen naar de ontwikkeling van agressie en naar welke factoren daarin van invloed zijn. Een belangrijke factor die van invloed is op de ontwikkeling van agressie is de vijandige manier waarop sommige kinderen sociale informatie interpreteren, de vijandige attributiestijl (Orobio de Castro, Veerman, Koops, Bosch, & Monshouwer, 2002).

Een vijandige attributiestijl wordt omschreven als een neiging om de bedoelingen van anderen als vijandig te interpreteren (Nasby, Hayden & dePaulo, 1980). Wanneer zich een vervelende sociale situatie voordoet is het niet altijd duidelijk wat de bedoeling was van degene die de situatie veroorzaakte. Wanneer een kind bijvoorbeeld een glas water over iemand heen gooit, kan dit expres (vijandig) zijn bedoeld, maar het kan ook per ongeluk (goedaardig) bedoeld zijn. Kinderen met een vijandige attributiestijl interpreteren deze ambigue situaties vaker als vijandig (Nelson & Coyne, 2008). In het huidige onderzoek zal er worden gekeken naar de invloed van ouders op de ontwikkeling van de vijandige attributiestijl van kleuters.

Er zijn verschillende factoren van invloed op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl. In een review artikel van Dodge (2006) worden er een aantal genoemd. Hij noemt hier onder andere gehechtheid (responsiviteit), fysieke mishandeling en het voordoen van een attributiestijl.

In het huidige onderzoek zal worden gekeken naar responsiviteit van ouders als factor die de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl beïnvloedt. Responsiviteit verwijst naar een gezonde, groei bevorderende relatie tussen ouder en kind gekenmerkt door warmte, koestering en stabiliteit evenals specifieke gedragingen, zoals het passend reageren op de initiatieven van het kind (Sterling & Warren, 2014). Wanneer responsiviteit van invloed blijkt te zijn op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl, geeft dat handvatten voor de ouders in de opvoeding van hun kinderen. Daarom zal responsiviteit in het huidige onderzoek worden onderzocht in relatie tot de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl.

Het verband tussen responsiviteit en een vijandige attributiestijl is verschillende malen onderzocht. Het blijkt dat responsief gedrag van ouders samen gaat met een mindere mate van vijandige attributiestijl van het kind. Een verklaring hiervoor is dat het kind de verwachting heeft dat anderen net zo positief zullen reageren als hun ouders dat doen en zullen de intentie van de ander daarom sneller als goedaardig inschatten (Zdrakovic, 2012). Uit onderzoeken blijkt dat ouderlijke steun en hechting (aspecten van responsiviteit) samenhangen met een mindere mate van vijandige attributiestijl. Dit is onderzocht bij kinderen in de leeftijd van respectievelijk tien en dertien jaar (Gomez & Gomez, 2002; Simon Paternit & Shore, 2001). Het verband tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl werd onderzocht door Palmer en Hollin (2000). Uit hun onderzoek bleek opnieuw dat responsief gedrag van ouders samenhangt met een minder vijandige attributiestijl bij het kind. Ook Zdrakovic (2012) vond dit verband in een longitudinale studie bij kinderen van tien jaar. Daarnaast bleek uit het longitudinale onderzoek van Healy, Murray, Cooper, Hughes & Halligan (2015) dat bij weinig responsiviteit er juist sprake is van hogere mate van vijandige attributiestijl bij kinderen in de leeftijd van vijf jaar. Uit de onderzoeken kan geconcludeerd worden dat responsiviteit van de ouders de kans op een vijandige attributiestijl bij het kind verlaagt.

In de besproken onderzoeken zijn er alleen voor het directe verband tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl resultaten gevonden. Hoe het verband tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl precies werkt is nog niet duidelijk. Het is mogelijk dat er nog andere factoren in meespelen als mechanisme. In het huidige onderzoek zal modeling mee worden genomen als mechanisme tussen responsiviteit en een vijandige attributiestijl. Bij modeling is er sprake van het voordoen van gedrag en attributies door rolmodellen wat wordt overgenomen door het kind.

Er wordt een verband verwacht tussen responsiviteit en modeling. Over dit verband is weinig bekend. Wel bleek uit een onderzoek van Grusec en Goodnow (1994) dat wanneer ouders positief en steunend (aspecten van responsiviteit) zijn, kinderen eerder van hun instructie zullen leren en dit zullen nadoen. Dit betekent dat kinderen meer van modeling leren wanneer de ouders responsief zijn. Ook blijkt dat een gebrek aan ouderlijke warmte en daarmee responsiviteit, samen gaat met een vijandige attributiestijl van de moeder tegenover het kind (Smith & O'Leary, 1995). Dus wanneer ouders minder responsief zijn, laten ze meer vijandige attributiestijl zien. Wanneer ze meer vijandige attributiestijl laten zien (modeling), kunnen kinderen dit overnemen en een vijandige attributiestijl ontwikkelen.

Daarnaast wordt er een verband verwacht tussen modeling en vijandige attributiestijl. Dit verband kan worden uitgelegd aan de hand van de sociale leertheorie. Deze theorie stelt dat gedrag en attributies worden aangeleerd door imitatie van rolmodellen (modeling). Nelson, Mitchell & Yang (2008) hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind. Dit onderzoek werd gedaan bij kinderen in de leeftijd van negen en tien jaar. Er bleek een positief verband te zijn tussen de attributiestijl van de ouder en het kind. Ook Bickett, Milich en Brown (1996) en MacBrayer, Milich en Hundley (2003) deden onderzoek naar de attributiestijl van ouder en kind met kinderen in de leeftijd van acht to twaalf jaar. Ook hier bleek dat er een positief verband is tussen de attributiestijl van ouder

en kind. Het verband tussen de attributiestijl van de ouder en van het kind kan worden verklaard door modeling. Er is in de besproken onderzoeken echter geen gebruik gemaakt van observaties om modeling te onderzoeken.

Een onderzoek waar wel specifiek naar modeling wordt gekeken is het onderzoek van Barrett, Rapee, Dadds en Ryan (1996). Zij onderzochten de invloed van modeling op het inschatten van bedreigende situaties. Uit hun onderzoek bleek dat opstandige kinderen na het bespreken van een bedreigende situatie met hun ouders de situatie bedreigender ervoeren en een agressievere reactie gaven dan wanneer ze deze alleen moesten beoordelen. De ouders modelden het maken van deze reactie. In het onderzoek van Barrett et al. (1996) gaat het niet om het maken van attributies, maar om het inschatten van bedreigende situaties. Bij het maken van een attributie is er echter ook sprake van het inschatten van een situatie, wat betekent dat modeling ook bij de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl van invloed kan zijn. Dit zou betekenen dat wanneer een ouder een vijandige attributiestijl voordoet, het kind dit overneemt.

Het doel van het huidige onderzoek is om te onderzoeken in hoeverre er een verband is tussen responsiviteit en de attributiestijl van het kind en in hoeverre modeling dit verband medieert. Dit wordt onderzocht bij kinderen in de leeftijd van vier, vijf en zes jaar. Er is voor deze leeftijd gekozen, omdat kinderen op die leeftijd zich in de heteronome fase (Piaget, 1932) bevinden. In die fase kijken kinderen naar hoe rolmodellen, zoals ouders, oordelen over ambigue situaties en het oordeel van deze rolmodellen wordt door hen overgenomen. Modeling speelt hierin een grote rol. Er is gekozen om dit onderzoek niet te doen bij kinderen ouder dan zeven jaar, omdat kinderen tussen zes- en zevenjarige leeftijd in de autonome fase komen (Piaget, 1932) waarin zij zelfstandig de situaties beginnen te beoordelen (Bjorkqvist & Osterman, 2001). In die fase is de invloed van ouders op deze beoordeling minder groot en zal het in onderzoeken ook minder naar voren komen. Daarom is in het huidige onderzoek

besloten om de invloed van modeling te meten bij kinderen in de leeftijd van vier, vijf en zes jaar.

Bij het onderzoek zal er een modelmoment zijn, een meting van de attributiestijl en een vragenlijst. Om te onderzoeken of er sprake is van modeling wordt gebruik gemaakt van een prentenboek waarin vier verhalen staan. In elk verhaal is een ambigue situatie afgebeeld met opnieuw een kind dat iets vervelends doet bij een ander kind. De ouder wordt gevraagd om deze verhalen aan het kind voor te lezen. Tijdens het voorlezen zal er worden gekeken naar de attributies die door de ouder worden gemaakt. De attributiestijl van de kinderen zal worden onderzocht aan de hand van vignetten. Op deze vignetten worden ambigue situaties afgebeeld in de vorm van drie plaatjes die samen een verhaal vormen. In de situaties is er steeds een kind dat iets vervelends doet bij een ander kind. De vraag aan de kinderen is om te oordelen of het kind in het verhaal het expres of per ongeluk deed. De responsiviteit van de ouders zal worden gemeten aan de hand van een vragenlijst.

De verwachting van het huidige onderzoek is dat responsief gedrag van ouders samenhangt met een mindere mate van vijandige attributiestijl bij het kind. Daarnaast is de verwachting dat modeling hier een mediërend effect op heeft.

Methoden

Participanten

Er hebben 109 ouder-kind paren meegedaan aan het onderzoek. Door het ontbreken van data zijn twee paren niet meegenomen in de analyses. In de uiteindelijke data werden 18 vaders en 89 moeders meegenomen. De gemiddelde leeftijd was 37,40 jaar ($SD=4,51$). 95,3% van de ouders was Nederlands, daarnaast was 2,8% uit een ander EU-land, 0,9% uit Brazilië en 0,9% uit Suriname. Het opleidingsniveau varieerde van voorbereidend lager of middelbaar beroepsonderwijs (5,7%), voorbereidend wetenschappelijk of hoger onderwijs (2,9%), lager of middelbaar beroepsonderwijs (36,2%) tot hoger beroepsonderwijs of universiteit (55,2%).

Daarnaast werden 56 jongens en 51 meisjes meegenomen in het onderzoek. De gemiddelde leeftijd was 5,26 jaar ($SD=0,72$).

De meeste participanten zijn geworven via basisscholen. Op sommige scholen is er toestemming verkregen om op het schoolplein ouders aan te spreken om te vragen of ze mee wilden doen met het onderzoek. Op andere scholen zijn er briefjes uitgedeeld of zijn de ouders geïnformeerd via een mail of de nieuwsbrief van de school. In totaal is er op acht scholen geworven. Daarnaast zijn er nog participanten verworven via oproepen op social media en via een kerkelijke gemeenschap. In totaal hebben we van 224 ouders gegevens gekregen om hen te bellen voor meer informatie, hiervan wilden 109 ouders meedoen. Tijdens het werven is aan ouders verteld dat het om een onderzoek naar de invloed van voorlezen ging. Er werd hun gevraagd vooraf een toestemmingsformulier te tekenen.

Materialen

Vijandige attributiestijl kind. De vijandige attributiestijl van kinderen werd gemeten met vier vignetten over sociale situaties die geïllustreerd werden met 3 opeenvolgende plaatjes. De onderzoeker wees steeds één van de kinderen aan en vroeg het kind in te beelden dat hij/zij de persoon in kwestie was. In alle situaties gebeurde er iets vervelends met het kind zelf wat werd veroorzaakt door een ander kind. De kinderen hadden een neutrale gezichtsuitdrukking, zodat daar geen informatie uit konden worden afgeleid over welke bedoeling het andere kind had. De situaties waren: het kind krijgt een bal tegen het hoofd, het kind mag niet mee doen met een spelletje, het kind krijgt een kras door de tekening en een legoblokje wordt bij het kind weggepakt. Een voorbeeld van een situatie is dat er op het eerste plaatje twee kinderen staan, waarvan het andere kind een bal heeft. Op het tweede plaatje is te zien dat het kind de bal gooit. Op het derde plaatje is te zien dat deze bal tegen het hoofd van het kind aan komt.

De vijandige attributiestijl werd gemeten door aan het kind te vragen waarom het kind in het verhaal iets deed, bijvoorbeeld: Wilde de jongen jou pijn doen of wilde hij met jou overgooien? Daarnaast werd de vraag gesteld of de jongen gemeen wilde doen of niet gemeen wilde doen. Het aanbieden van de vijandige en goedaardige antwoordopties gebeurde steeds in wisselende volgorde. Dit werd gedaan om te voorkomen dat er vertekening is in de resultaten door kinderen die altijd het eerste of altijd het laatste antwoord geven.

Bij elke vraag werd er gescoord of de attributie wel of niet vijandig was. De scores op vijandige attributiestijl werd gemiddeld over de acht vragen. Het bereik van de score ligt tussen 0-1. Hierbij is 1 een vijandige attributiestijl en 0 geen vijandige attributiestijl is. De betrouwbaarheid is voldoende met een Cronbachs alfa van ,78.

Modeling ouders. Voor het meten van de modeling is er gebruik gemaakt van een prentenboek waarin vier situaties werden geïllustreerd. In alle situaties gebeurde er iets vervelends met één van de kinderen wat werd veroorzaakt door een ander kind. De kinderen hadden allemaal een neutrale gezichtsuitdrukking, zo kon daar geen informatie uit afgeleid worden over welke bedoeling het andere kind had. De situaties zijn: een kind stapt op de hand van een ander kind, een kind krijgt bij het uitdelen geen snoepje van een ander kind, de toren van een kind wordt omgegooid door een ander kind en een ander kind houdt de stoel bezet waar een kind wil zitten. Elke situatie bestaat uit twee bladzijden, waarbij de eerste prent de situatie beschrijft en op de tweede prent er iets vervelends gebeurt. Bijvoorbeeld op de eerste prent is te zien dat een jongen een zak snoep heeft, op de tweede prent is te zien dat hij de snoepjes uitdeelt, maar dat hij één jongen niets geeft. Er werd aan ouders gevraagd het prentenboek voor te lezen aan hun kind.

Door middel van een codeerschema werd er gekeken in hoeverre de ouder een vijandige attributiestijl voordoet aan het kind. Hierbij werd er gekeken wat de attributie van de ouder was. De opties hiervoor waren: vijandig, goedaardig, ambigu of geen attributie.

Attributies werden gecodeerd als vijandig wanneer er tijdens het bespreken van de situatie naar voren kwam dat het kind opzettelijk de negatieve uitkomst had veroorzaakt. Bijvoorbeeld: ‘dat is wel een beetje gemeen hè, dat iedereen een lekkere kauwgombal krijgt, behalve hij’. Attributies werden gecodeerd als goedaardig, wanneer tijdens het bespreken naar voren kwam dat het per ongeluk was. Bijvoorbeeld: ‘misschien vindt hij de snoepjes niet zo lekker’. Attributies werden gecodeerd als ambigu, wanneer tijdens het bespreken naar voren kwam dat het zowel expres als per ongeluk kon zijn en er geen oordeel over werd geveld. Bijvoorbeeld: ‘misschien wil hij hem plagen, of de snoepjes zijn op’. Daarnaast kon er ook sprake zijn van geen attributie of een gemiste attributie, dit laatste betekent dat de ouder niet door had dat er sprake was van een vervelende gebeurtenis. Soms gebeurde het dat het kind eerst een attributie gaf. Wanneer dat gebeurde werd de attributie van de ouder gecodeerd naar aanleiding van de reactie van de ouder. Bijvoorbeeld wanneer het kind aangaf dat de snoepjes op zijn en de ouder reageerde met: ‘dat zou heel goed kunnen ja’, stemde de ouder in met het kind en werd dezelfde attributie gegeven als voor het kind. In dit geval was dat een goedaardige attributie.

Bij elke vraag werd er gescoord of de attributie wel of niet vijandig was. De scores op modeling van vijandige attributiestijl werd gemiddeld over de vier verhalen. Het bereik van de score ligt tussen 0-1, waarbij 1 modeling van een vijandige attributiestijl is en 0 geen modeling van een vijandige attributiestijl. De betrouwbaarheid is voldoende met een Cronbachs alfa van ,52 en de interbeoordelaarsbetrouwbaarheden zijn ook voldoende met kappa's van ,92 voor het eerste verhaal, ,62 voor het tweede verhaal, ,75 voor het derde verhaal en ,58 voor het vierde verhaal.

Responsiviteit ouders. Voor het meten van de responsiviteit van de ouders is er gebruik gemaakt van de Nijmeegse OpvoedingsVragenlijst (NOV). De NOV is een vragenlijst die uit acht schalen bestaat en wordt ingevuld door de ouder. In het huidige

onderzoek is alleen gebruikt gemaakt van de schaal responsiviteit. Deze schaal meet de mate van alertheid waarmee de ouder reageert op de behoeften, signalen en gemoedsgesteldheid van het kind. De schaal bestaat uit acht items. Een voorbeeld is 'Als het niet zo goed met mijn kind gaat dan lukt het mij om mijn kind te troosten'. De antwoordmogelijkheden staan op een 6-puntsschaal (1 = helemaal mee oneens en 6 = helemaal mee eens). De score wordt berekend aan de hand van het gemiddelde van alle items, met een bereik van 1-6, waarbij een hogere score wijst op meer responsiviteit. In een studie bij 1267 gezinnen met kinderen tussen 0 en 19 jaar waren de alfacoefficienten hoger dan 0,80 voor responsiviteit bij vader en bij moeders (Dekovic, Groenendaal, Noom & Gerrits, 1996). De betrouwbaarheid van het huidige onderzoek is goed met een Cronbachs alfa van ,83.

Demografische gegevens. Voor het verkrijgen van de demografische gegevens is er gebruik gemaakt van een opgestelde vragenlijst, waar onder andere werd gevraagd naar leeftijd, sekse en opleidingsniveau. Daarnaast werd gevraagd naar hoe vaak ouders sociale situaties met hun kind bespreken. Dit werd gedaan aan de hand van de vraag: 'Hoe vaak bespreekt u situaties zoals in het prentenboek met uw kind?' met antwoordopties lopend van nooit tot dagelijks.

Procedure

Het onderzoek vond bij de gezinnen thuis plaats. Het voorlezen gebeurde waar mogelijk in de kamer van het kind. De vragenlijsten werden door de ouder op de computer ingevuld. Dit gebeurde in een andere kamer, zodat de ouder niet beïnvloed kon worden door wat er met het kind werd besproken. Alle voorleesonderdelen werden opgenomen op een camera. De afname duurde gemiddeld 30-45 minuten.

Allereerst werd aan de ouder verteld hoe het onderzoek ging verlopen en werd aan de ouder gevraagd om toestemming te geven voor het verwerken van de data en het gebruik van

een camera. Vervolgens werd ook aan het kind uitgelegd wat er tijdens het onderzoek ging gebeuren.

Het onderzoek bestond uit drie verschillende onderdelen, waarbij afwisselend ouder en kind apart en ouder en kind samen bezig waren. Bij het eerste deel van het onderzoek gingen het kind en de onderzoeker samen het prentenboek bekijken, zodat het kind alvast de situaties kon bekijken. Aan de ouder werd de instructie gegeven om een vragenlijst over demografische gegevens in te vullen op de computer in een andere ruimte. Het tweede onderdeel was de modelingfase. Hierbij werd de ouder erbij geroepen en mocht die met het kind uit het prentenboek lezen. Er werd verteld dat de ouder het verhaal zelf mocht verzinnen en kon vertellen zoals hij/zij het normaal gesproken zou doen. Bij het derde onderdeel werd aan de ouder gevraagd om de NOV in te vullen. Dit gebeurde opnieuw in een andere ruimte. Ondertussen ging het kind met de onderzoeker de vignetten bekijken.

Na afloop van het onderzoek werd door de onderzoeker uitgelegd wat het onderzoek precies inhield.

Data Analyse

Er is onderzocht of er een verband is tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl. Daarnaast is onderzocht of modeling in dit verband medieert. Hiervoor is een mediatie analyse gedaan met de methode van Preacher en Hayes (2004). Aangezien deze mediatie analyse ook de directe verbanden tussen de variabelen berekend, konden beide hypothesen op deze manier worden getoetst. Vijandige attributiestijl is hierin ingevoerd als afhankelijke variabele, responsiviteit als voorspeller en modeling als mediator. Bij de eerste hypothese werd gelet op het direct effect tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl en bij de tweede hypothese op het indirecte effect.

Resultaten

Tabel 1 laat de gemiddelden (M), standaarddeviaties (SD), het bereik en de correlaties van de variabelen zien. Hierin is te zien dat er sprake is van een correlatie tussen responsiviteit en frequentie bespreken van sociale situaties. Dit kan de resultaten vertekenen doordat de eventuele effecten die gevonden worden van responsiviteit op modeling ook verklaard kunnen worden door hoe vaak ouders sociale situaties bespreken, en niet zozeer of zij vijandige attributies modelen. Om deze alternatieve verklaring uit te sluiten, werd er een extra analyse worden gedaan waarbij frequentie van bespreken van situaties als controle variabele worden meegenomen in de analyses.

Tabel 1
De beschrijvende statistieken van vijandige attributiestijl, modeling en responsiviteit.

Variabelen	M (SD)	Bereik	1	2	3	4
1 Vijandige attributiestijl	0,44 (0,29)	0,00-1,00	-			
2 Modeling	0,31 (0,28)	0,00-1,00	,02	-		
3 Responsiviteit	5,33 (0,47)	3,38-6,00	-,07	,07	-	
4 Frequentie bespreken sociale situaties	2,21 (0,96)	0,00-4,00	-,11	,17	,23*	-

Noot. * $p < ,05$

Voor het toetsen van de hypothesen werd er een mediatie analyse gedaan. Om te toetsen of er aan de assumpties voor deze analyse werd voldaan, zijn er regressie analyses gedaan tussen responsiviteit, modeling en vijandige attributiestijl. Hieruit bleek dat aan de assumpties multicollineariteit, homoscedasticiteit en onafhankelijke fouten werd voldaan.

Beide hypothesen werden getoetst met een mediatie analyse. In dit onderzoek werd hiervoor gebruikt gemaakt van de macro van Preacher en Hayes (2004). Om de verwachting, dat er een verband is tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl, te toetsen werd vijandige attributiestijl ingevoerd als de afhankelijke variabele en responsiviteit als de voorspeller. Uit

deze analyse bleek dat er geen significant effect was van responsiviteit op vijandige attributiestijl, $b=-0,04$, $p=,491$, Tabel 2 en Figuur 1.

De tweede verwachting was dat het verband tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl wordt gemedieerd door modeling. Voor deze analyse is er opnieuw gebruik gemaakt van de macro van Preacher en Hayes (2004). Hierbij was vijandige attributiestijl de afhankelijke variabele, responsiviteit de voorspeller en modeling de mediator. Uit de mediatie analyse blijkt dat er geen indirect effect is van responsiviteit op vijandige attributiestijl via modeling, $b=,00$, $p=,907$. Ook het directe effect van responsiviteit op modeling ($b=0,04$, $p=,465$) en van modeling op vijandige attributiestijl ($b=0,02$, $p=,841$) waren niet significant, Tabel 2 en Figuur 1.

Tabel 2

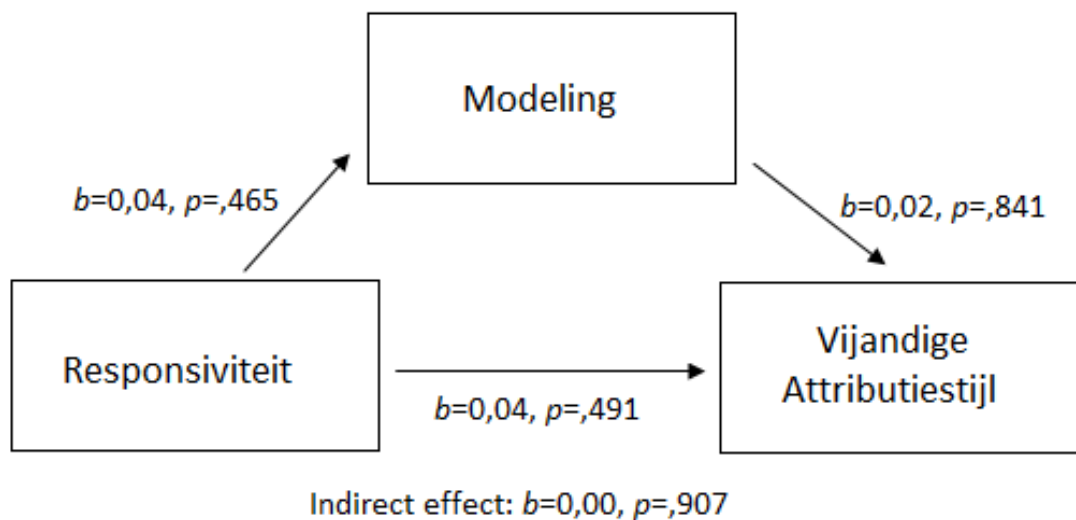
Regressies van vijandige attributiestijl (vas), responsiviteit (resp.) en modeling (mod.)

Effect	b	SE	t	p	95% CI
resp. → vas	-0,04	0,06	-0,69	,491	-0,16 – 0,08
resp. → mod.	0,04	0,06	0,73	,465	-0,70 – 0,16
mod. → vas	0,02	0,10	0,20	,841	-0,18 – 0,22
resp. → mod. → vas.	0,00	0,01	0,11	,907	-0,01 – 0,02

Noot. Voor alle effecten geldt: $R^2 < 0,01$

Om te controleren of er een effect is van frequentie bespreken van sociale situaties is er vervolgens een mediatie analyse gedaan waarbij frequentie bespreken van sociale situaties als controlevariabele werd ingevoerd. De resultaten veranderden hier niet door. Wel blijkt dat de regressie van responsiviteit op frequentie bespreken van sociale situaties een significant effect geeft, $b=0,48$, $p=,039$. Er is dus een positief verband tussen responsiviteit en frequentie van bespreken van sociale situaties.

Daarnaast is er ter controle een analyse uitgevoerd met psychologische hulpverlening als controle variabele. Dit werd gedaan om te controleren of de resultaten werden vertekend door de aanwezigheid van kinderen met een diagnose. Dit was echter niet het geval, de resultaten veranderden niet.

Figuur 1. De mediatie tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl door modeling.

Discussie

In het huidige onderzoek is onderzocht of responsief gedrag van ouders leidt tot een mindere mate van vijandige attributiestijl bij het kind. Dit werd echter niet bevestigd in de resultaten. Ook werd onderzocht of modeling door de ouders hierin een mediërende rol speelt, doordat responsieve ouders minder vijandige attributies laten zien en de kinderen daarom ook een mindere mate van vijandige attributiestijl hebben. Ook dit werd niet bevestigd in de resultaten. Wel kwam er in de resultaten naar voren dat responsieve ouders vaker sociale situaties bespreken met hun kinderen.

In tegenstelling tot eerdere onderzoeken is er geen verband gevonden tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl. Dit wil echter niet zeggen dat het verband niet bestaat. Uit onderzoeken van onder andere Zdrakovic (2012) en Palmer en Hollin (2000) bleek namelijk dat kinderen van responsieve ouders een mindere mate van vijandige

attributiestijl hebben. Er zijn verschillende verklaringen voor het niet vinden van ondersteuning van de hypothesen.

Een verklaring kan zijn dat andere factoren een rol spelen in de ontwikkeling van vijandige attributiestijl die niet zijn meegenomen in dit onderzoek. Dodge (2006) noemt bijvoorbeeld mishandeling, het behalen van of falen in levenstaken en het opgroeien in een (niet) individualistische cultuur als factoren die bijdragen aan de ontwikkeling van een attributiestijl. Het kan zijn dat responsiviteit een kleinere invloed heeft op de attributiestijl dan werd verwacht. Om toch resultaten te kunnen vinden, zou in vervolgonderzoek een grotere steekproef kunnen worden onderzocht.

Een verklaring die hierin in het verlengde ligt, is de variantie van responsiviteit. Het bereik van responsiviteit was in het huidige onderzoek klein. Dat zou kunnen betekenen dat de verschillen tussen de scores op responsiviteit te klein waren om de invloed hiervan op vijandige attributiestijl te vinden. Een verklaring voor de lage variantie kan zijn dat er in het huidige onderzoek sprake is van een gemiddeld hoog opleidingsniveau. Uit onderzoek van Arnott en Brown (2013) blijkt namelijk dat mensen met een hoog opleidingsniveau responsiever zijn. Dit zou in het huidige onderzoek ook het geval kunnen zijn. In vervolgonderzoek zou het daarom interessant zijn om het bereik van de mate van responsiviteit te vergroten. Dit kan door een populatie te bestuderen met ouders met een grotere variantie in opleidingsniveau.

Een andere verklaring kan liggen in de meting van vijandige attributiestijl van het kind. Bij de meting werden namelijk antwoordopties gegeven, wat vertekening kan hebben veroorzaakt. Zo bleek tijdens de testafname dat een kind soms zelf een antwoord wilde geven die bijvoorbeeld goedaardig was, maar na het horen van de antwoordopties dit antwoord aanpaste naar een vijandige attributie. Dit kan betekenen dat op deze manier niet de werkelijke attributie van de kinderen is gemeten, waardoor er geen effect is gevonden van

responsiviteit op vijandige attributiestijl. Deze methode is echter in meerdere onderzoeken gebruikt, waaronder het onderzoek van Zdrakovic (2012) en Nelson en Coyne (2008). In die onderzoeken werd er wel een verband gevonden tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl. Dit zou betekenen dat het geven van antwoordopties niet betekent dat er daardoor geen verband wordt gevonden.

Ook de verwachting dat modeling het mechanisme is tussen de responsiviteit van de ouders en de mate van vijandige attributiestijl van het kind werd niet bevestigd. Dit kan echter verklaard worden doordat het verband tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl niet is gevonden en modeling daarom ook niet als mechanisme kan dienen. In vervolgonderzoek zou de invloed van modeling op vijandige attributiestijl verder onderzocht kunnen worden en kan ook opnieuw onderzoek worden gedaan naar modeling als mechanisme tussen responsiviteit en vijandige attributiestijl.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat responsieve ouders vaker sociale situaties met hun kinderen bespreken. Dit kan worden verklaard aan de hand van de definitie van responsiviteit, waar staat dat de ouder passend reageert op initiatieven van het kind (Sterling & Warren, 2014). Wanneer het kind thuis komt met verhalen over situaties die hebben plaatsgevonden zullen responsieve ouders hier eerder op in gaan en over doorpraten dan ouders die minder responsief zijn. Dit zou kunnen betekenen dat responsieve ouders vaker modelen. De vraag hierbij is wat er gemodeld wordt en of dat uimaakt. Dit verband zou in vervolgonderzoek verder onderzocht kunnen worden.

Een sterk punt van het huidige onderzoek is de methode om modeling te meten. Veel onderzoeken onderzochten modeling indirect door de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en de attributiestijl van het kind te onderzoeken (Nelson, Mitchell & Yang, 2008; MacBrayer, Milich & Hundley, 2003). Bij het indirect onderzoek is het niet zeker dat deze samenhang door modeling komt. De samenhang kan ook worden verklaard door te kijken

naar genetica. Wellicht is attributiestijl een soort karaktertrek wat wordt doorgegeven in de genen. Wanneer modeling direct wordt onderzocht is te zien hoe de ouder de attributiestijl in de praktijk aan het kind voordoet en of dit van invloed is op de attributiestijl van het kind.

Daarnaast is er in het onderzoek gekeken naar de kleuterleeftijd. Deze leeftijd is niet vaak onderzocht als het gaat om vijandige attributiestijl, terwijl dit juist de leeftijd is waarin kinderen dit ontwikkelen (Dodge, 2006). Wanneer duidelijk is welke factoren er in de kleuterleeftijd van invloed zijn op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl kan hier rekening mee gehouden in de opvoeding. Het huidige onderzoek heeft hierin een voorzet gegeven en het zou interessant zijn om meer onderzoek te doen naar de vijandige attributiestijl in de kleuterleeftijd.

Geconcludeerd kan worden dat het huidige onderzoek geen ondersteuning heeft gevonden voor de verwachting dat responsief gedrag van ouders zorgt voor een lagere mate van vijandige attributiestijl bij de kinderen. Daarnaast is er ook geen ondersteuning gevonden dat modeling hierin als mechanisme dient. Deze resultaten kunnen verklaard worden door de kleinere invloed en de kleine variantie van responsiviteit. Daarom is het goed om meer onderzoek te doen naar het verband tussen modeling en vijandige attributiestijl. De methode van het huidige onderzoek kan hiervoor worden gebruikt. Wanneer duidelijker is of responsiviteit, modeling of eventueel andere factoren een rol spelen in de ontwikkeling van vijandige attributiestijl, kunnen er interventies worden ontwikkeld om de vijandige attributiestijl te veranderen en daarmee de kans op agressiviteit te verminderen.

Literatuur

- Arnott, B., & Brown, A. (2013). An exploration of parenting behaviours and attitudes during early infancy: association with maternal and infant characteristics. *Infant and Child Development, 22*, 349-361.
- Barrett, P. M., Rapee, R. M., Dadds, M. M., & Ryan, S. M. (1996). Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 24*, 187-203.
- Bickett, L. R., Milich, R., & Brown, R. T. (1996). Attributional styles of aggressive boys and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 24*, 457-472.
- Bjorkqvist, K., & Osterman, K. (2001). At what age do children learn to discriminate between act and actor. *Perceptual and Motor Skills, 92*, 171-176.
- Dodge, K. A. (2006). Translational science in action: Hostile attributional style and the development of aggressive behavior problems. *Development and Psychopathology, 18*, 791-814.
- Gerrits, L. A. W., Groenendaal, J., Deković, M., & Noom, M. J. (1996). *Interne rapportage over een Nederlandse bewerking van de Parenting Dimensions Inventory (PDI)*. Utrecht: University of Utrecht.
- Gomez, R., & Gomez, A. (2000). Perceived maternal control and support as predictors of hostile-biased attribution of intent and response selection in aggressive boys. *Aggressive Behavior, 26*, 155-168.
- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology, 30*, 4-19.
- Healy, S. J., Murray, L., Cooper, P. J., Hughes, C., & Halligan, S. L. (2015). A longitudinal investigation of maternal influences on the development of child hostile attributions and aggression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 44*, 80-92.

- MacBrayer, E. K., Milich R., & Hundley M. (2003). Attributional biases in aggressive children and their mothers. *Journal of Abnormal Psychology, 112*, 698-708.
- Nærde, A., Ogden, T., Janson, H., & Zachrisson, H. D. (2014). Normative Development of Physical Aggression From 8 to 26 Months. *Developmental Psychology, 50*, 1710–1720.
- Nasby, W., Hayden, B., & DePaulo, B. M. (1980). Attributional bias among aggressive boys to interpret unambiguous social stimuli as displays of hostility. *Journal of Abnormal Psychology, 89*, 459–468.
- Nelson, D. A. , & Coyne, S. M. (2009). Children’s intent attributions and feeling of distress: Associations with maternal and paternal parenting practices. *Journal of Abnormal Child Psychology, 37*, 223-237.
- Nelson, D. A., Mitchell, C., & Yang, C. (2008). Intent attributions and aggression: a study of children and their parents. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 793-806.
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., & Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: a meta-analysis. *Child Development, 73*, 916-934.
- Palmer, E. J. & Hollin, C. R. (2000). The interrelations of social-moral reasoning perceptions of own parenting and attributions of intent with self-reported delinquency. *Legal en Criminological Psychology, 5*, 201-218.
- Piaget, J. (1932). *Moral judgement of the child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, and Computers, 36*, 717-731
- Simons, K. J., Paternite, C. E., & Shore, C. (2001). Quality of parent/adolescent attachment and aggression in young adolescents. *Journal of Early Adolescence, 21*, 182–203.

- Smith, A. M., & O'Leary, S. G. (1995). Attributions and arousal as predictors of maternal discipline. *Cognitive Therapy & Research, 19*, 459–471.
- Sterling A. & Warren, S. F. (2014). Maternal responsivity in mothers of young children with Down syndrome. *Developmental Neurorehabilitation, 17*, 306–317.
- Tremblay, R. (2014). Early Development of Physical Aggression and Early Risk Factors for Chronic Physical Aggression in Humans. *Current Topics Behavioral Neurosciences, 17*, 315-327.
- Zdrakovic, A. (2012). *Effects of Parent-Child Aggression, Maternal Warmth and Child Processing Mechanisms on Hostile Attribution Bias*. (Unpublished doctoral dissertation). University of North Carolina: Greensboro.